

David Lynch

At iscenesætte grænseløsheden i stadigt nye former er det paradoksale projekt hos David Lynch. Der er ingen ro, ingen helle i det lynch'ske univers, heller ikke når det ser sådan ud. Det synes at være den urolige åre, der fostrer instruktørens billedverden

David Lynch er født i 1946, og han har beskæftiget sig med filmproduktion siden slutningen af 1960'erne. Ikke desto mindre har han også i det sidste tiår markeret sig med værker, der, omend de, som det hele tiden er tilfældet med Lynch, selvbevidst peger tilbage på hans tidligere værker, også peger fornyende ud i deres samtid. Kort sagt: Lynchs værker er stadig ubestrideligt Lynch; men netop derfor er de også altid overraskende. De postmoderne værker fra anden halvdel af 1980'erne, *Blue Velvet* (1985) og *Wild at Heart* (1990, *Vilde hjerter*), er i 1990'erne blevet afløst af film, som i højere grad fokuserer på fortællingen og dennes muligheder; hans værks vedvarende udforskning af filmmediet og filmfortællingen får da også sit hidtil mest radikale udtryk i 1990'erne med *Lost Highway* (1997).

Siden den første langfilm, *Eraserhead* (1977), som i en surrealistisk blanding af virkelighed og drøm, mareridt og sort humor fortalte historien om den fortabte og verdensfjerne Henry, der bliver konfronteret med en monstrøs baby, som siges at være hans barn, men han er mere optaget af en fantasifigur inde i hans radiator, har Lynch lavet film, der ikke bare stilistisk men også tematisk befinder sig i et grænseland, hvor død og vold lurer, hvor seksualiteten ofte har perverse undertoner, hvor selv den mest hæderlige altid viser sig at have lig i lasten, og hvor

humor og lurende uhygge indgår i en helt særegen cocktail. Selv om Lynch har kaldt en af sin seneste film for *The Straight Story* (1999) og også fortæller en simpel og meget smuk og lige ud af landevejen historie om den aldrende Alvin Straight, der på sin sindige plæneklipper kører ad den lige landevej fra Iowa til Wisconsin for at forsone sig med sin bror, så tilhører Lynch, sin ikke ganske unge alder til trods, også den generation af 1990'er-auteurs, der selvbevidst skriver deres mærke hen over deres film. Der er så mange henvisninger til den foregående mørke film *Lost Highway* i *The Straight Story*, som var denne et 'strukturerende fravær' i den simple historie, og som implicerede instruktøren, at man trods alt ikke skulle forvente, at han med *The Straight Story* var begyndt at vende blikket mod besindelsen og livets slutning.

Grænseløshedens former. David Lynch er en multikunstner, der har arbejdet snart sagt indenfor et hvilket som helst kunstnerisk udtryksmedium, fra tegneserien til møbelkunsten og fra reklamen til maleriet og fotografiet, ligesom han har arbejdet med både film og tv. Det er som filminstruktør han har vundet sin berømmelse, men hans arbejde indenfor de andre kunstarter bliver mere og mere tydeligt i hans filmværk, ligesom Lynch-æstetikken er umiskendelig også der, hvor han ikke er krediteret, som i biografreklamen for

Playstation 2.

I Toby Keelers dokumentarfilm *Pretty as a Picture. The Art of David Lynch* (1997) fortæller Lynchs tidligere hustru Peggy Reeves om, hvad der oprindeligt fik ham til at gå til filmen: "Han ville have sine malerier til at bevæge sig. Det er i virkeligheden derfra det kom. Han ville have sine malerier til at bevæge sig. Han ville have dem til at gøre mere. Han ville have dem til at lave lyde. Han ville have dem til at bevæge sig". Den stilistiske voldsomhed i *Wild at Heart*, hvor billederne og lyden af de to unge elskendes flugt fra fængsel og en mildest talt omklamrende mor, smadrer imod høre- og synssansen, er blot et eksempel på, at Lynch kan spænde både billed- og lydsiden til det yderste. Men omvendt er det også, når man ser en film som *Lost Highway*, som om instruktøren her samtidig synes at ville stoppe de levende billeders sammenhængende bevægelse eller skabe hver indstilling om til et maleri, et kondenseret øje-blik. Tid og rum, som i den klassiske fortællende film betinger hinanden, falder her fra hinanden, ligesom figurer og rum indgår i sære og foruroligende konstellationer i denne mærkværdige og stemningsmættede film om musikeren Fred, der anklages for mordet på sin (måske) utro hustru, og som i sin celle på dødsgangen måske transformerer sig til den yngre bilmekaniker Pete - der på sin side indleder et forhold til en femme fatale, der ligner Freds kone til forveksling. - Hvis det da ikke er sådan, at anden halvdel af filmen er noget Fred forestiller sig.

At iscenesætte grænseløsheden i stadig nye former er det paradoksale projekt hos Lynch. Derfor forekommer det meningsfuldt, at han sagde ja til at instruere *Dune* (1984), filmatiseringen af Frank Herberts science-fiction kultroman, ligesom bille-

der - og den tavse lyd - af rummelighedens uendelighed går igen mange andre steder i hans værk. Tematisk iscenesættes grænseløsheden i de mange ekstremt onde personer hos Lynch, som hans helte ikke kan undslippe. I tv-serien *Twin Peaks* (1990-91) er ondskaben inkarneret i 'Bob', der som en anden parasit tager bo i psykisk skrøbelige personer, og som til sidst vinder over den intuitivt tænkende mesterdetektiv Dale Cooper, der kom til *Twin Peaks* for at opklare mordet på den smukke Laura Palmer, men siden blev hængende. Og i *Blue Velvet* er det den dirrende, seksuelt perverse Frank, som college drengen Jeffrey møder under sin udforskning af lillebyens mørke bagside og sine egne skjulte lyster. 'You're just like me', siger den dæmoniske Frank på et tidspunkt op i den skrækslagne Jeffreys åbne ansigt, og det er en af instruktørens genkommende pointer, at der ikke er entydige forskelle mellem det gode og det onde. Det er også denne mangel på grænser, der skaber den stemning af uhygge, som Lynch er en sand mester i; ikke for ingenting refererer Lynch til Alfred Hitchcocks *Rear Window* (1954, *Skjulte øjne*) som en af sine yndlingsfilm.

Historier der ikke giver sig selv. Bortset fra den surrealistiske kultklassiker *Eraserhead* har alle Lynchs film fortælle-mæssigt rødder i den klassiske fortællende film. Med undtagelse af den helt klassisk fortalte historie om den stakkels vanskabning med den smukke sjæl, der bliver reddet fra at hensmægte som freak i et markedsshow i London omkring 1900, den sort-hvide *The Elephant Man* (1980, *Elefantmanden*), går de dog aldrig op i hverken den klassiske filmfortælling eller i de genrekoder, som Lynch også hele tiden benytter. Henter han inspiration i den

Lost Highway

europæiske surrealisme, har han også rod i den amerikanske populærkultur. Krimifortællingen og dennes særegne 1940'er-version, film noir'en, er foretrukne genrer, lige som road movien er det; *Wild at Heart* og *The Straight Story* viser spændvidden i både road movien og i Lynchs værk. Men samtidig sluttede *Twin Peaks* som 'whodunit' midt i det hele, *Lost Highway* blev aldrig rigtig noir og *Twin*

Peaks: Fire Walk with Me (1993) fortalte en historie, hvis slutning i hvert fald de, der havde set *Twin Peaks*, kendte på forhånd. Denne udsældte film drejer sig om Laura Palmers sidste dage; den slutter med det mord, som faderen begår på sin datter, og som *Twin Peaks* starter med at etablere som den gåde, der skal løses. Historien giver aldrig sig selv hos instruktøren, heller ikke hvor den er givet på forhånd.

"The home is a place where things can go wrong", siger Lynch i interviewbogen *Lynch on Lynch* (1997). Det viser ikke bare *Twin Peaks*, men alle instruktørens værker, hvor ideen om et hjem-sted negeres gang på gang. Der er ingen ro, ingen helle i det Lynchske univers, heller ikke når det ser sådan ud. Det synes at være den urolige åre, der fostrer instruktørens billedverden, og det bliver ikke dementeret af den nyeste film, *Mulholland Drive* (2001), hvor Lynch er tilbage i noget der kan minde om *Lost Highway*-land med en historie om dobbelte identiteter, hukommelsestab og en Los Angeles'sk natteverden.

Anne Jerslev

Filmografi

1968 The Alphabet (kort)
1970 The Grandmother (kort)
1974 The Amputee (kort)
1977 The Elephant Man/Elefantmanden
1984 Dune
1986 Blue Velvet
1990 Twin Peaks (tv-serie)

1990 Wild at Heart/Vilde hjerter
1990 Industrial Symphony No. 1 (tv)
1992 Twin Peaks: Fire Walk With Me
1993 Hotel Room (tv-serie)
1995 Lumière et compagnie (episode)
1997 Lost Highway
1999 The Straight Story
2001 Mulholland Drive